

25. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΜΥΚΛΩΝ

Κατά τὰς διεξαχθείσας τὸ 1960 ἀνασκαφικὰς ἐργασίας εἰς τὸν χώρον, ἐνθα πρὸ τριετίας εἶχεν ἐρευνηθῇ τμῆμα ἀποθέτου ἱεροῦ ἀρχαϊκῶν χρόνων, ὡλοκληρώθη σχεδὸν ἡ ἐρευνα τῆς θέσεως τοῦ ἀποθέτου.

Καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἡ ἐργασία εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν δυσκολίαν τῆς ὑπάρξεως εἰς τὸν χώρον τοῦ ἀποθέτου πορτοκαλεοδένδρων, τὰ ὅποια ἡ ἰδιοκτήτρια δὲν ἐδέχετο οὐδὲ ἀποζημιουμένη νὰ ἐκριζώσῃ. Ἐπετεύχθη πάντως ἡ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα τοῦ χώρου εἰς μῆκος 6μ. καὶ πλάτος κυμαινόμενον μεταξὺ 2.50 καὶ 5 μ., ἐνῶ παραλλήλως ἐνηργήθησαν πρὸς ὅλας τὰς πλευρὰς τοῦ χώρου τοῦ ἀποθέτου τομαὶ μήκους ἀπὸ 3 ἕως 6 μ. καὶ πλάτους ἀπὸ 0.80 μέχρι 1.50 μ., αἱ ὅποια ἔδειξαν ὅτι πρὸς οὐδεμίαν κατεύθυνσιν ὑπάρχει τι σχετιζόμενον πρὸς τὸν ἀποθέτην ἢ τὸ ἱερόν, τμῆμα τοῦ ὁποίου ἦτο ὁ ἀποθέτης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνηργηθεισῶν περὶ τὸν ἀποθέτην τομῶν ἀνῆλθεν εἰς 10 μὲ μόνον ἀποτέλεσμα τὴν βεβαιότητα ὅτι τὸ ἱερόν δὲν πρέπει νὰ ζητηθῇ πολὺ πλησίον τῆς θέσεως τοῦ ἀποθέτου καὶ πιθανώτατα εὐρίσκεται ὑπὸ τῇ πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ὡς ὑπεστηρίχθη καὶ κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν ἀνασκαφικὴν ἐρευναν.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἀποθέτου ἦσαν καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν σημαντικὰ τόσον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν εὐρημάτων ὅσον καὶ διότι ἐπιστῶθη καὶ ἐπιγραφικῶς, ὅτι πρὸ τριετίας μόνον ὑποθετικῶς εἶχε παρατηρηθῇ περὶ τοῦ ναοῦ ἢ τοῦ ἱεροῦ, εἰς τὸν ὅποιον ἀνῆκεν ὁ ἀποθέτης. Οὕτω δι' ἐπιγραφῶν ἀσφαλῶς ἀναθηματικῶν ἐπὶ διαφόρων κατηγοριῶν ἀγγείων ἀπεδείχθη ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ ἀποθέτου καὶ μάλιστα τῆς πρὸ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων περιόδου τοῦ ἱεροῦ, τοῦ Διὸς - Ἀγαμέμνονος καὶ τῆς Ἀλεξάνδρας - Κασάνδρας (ΠΑΥΣ. ΙΙΙ 19.6). Ἡ ἀνασκαφὴ ἐφθασεν ἐφέτος μέχρι τοῦ παρθένου ἐδάφους.

Ἡδη εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα καὶ εἰς βάθος 0.70 μ. εὐρέθη μικρὸν τοιχάριον μήκους 2.10 καὶ ὕψους 0.60μ., βαῖνον ἀπὸ Βορειοανατολικῆς πρὸς Νοτιοδυτικὴν κατεύθυνσιν ἐλλειψοειδῶς πῶς καὶ μὴ συνεχιζόμενον πέραν τοῦ εὐρεθέντος τμήματος. Τὸ τοιχάριον τοῦτο, τὰ ἄλλα τμήματα τοῦ ὁποίου πιθανώτατα εἶχον καταστραφῇ κατὰ τὴν διάνοξιν λόγκων πρὸς φύτευσιν τῶν πορτοκαλεοδένδρων, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς τμῆμα μικροῦ περιβόλου κατασκευασθέντος περὶ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα διὰ νὰ προφυλάξῃ ἢ καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν διασκορπισμὸν τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἀποθέτου, ὅτε ταῦτα ἠϋξήθησαν ὑπερβολικῶς. Ἡ χρο-

νολόγησις εἶναι δυνατή· διότι καὶ κάτωθεν τοῦ τοιχαρίου εὐρέθησαν ὄστρακα παλαιότερα τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ ἐντὸς τοῦ τοιχαρίου εἶχον συμπεριληφθῇ ἀκόμη καὶ τεμάχια πινακίδων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐκτὸς τοῦ τοιχαρίου ἐλάχιστα ἀντικείμενα εὐρέθησαν, ἐνῶ ἀμέσως μετὰ τοῦτο παρουσιάσθησαν πυκνότερα τὰ διάφορα ἀρχαῖα, κυρίως τὰ μικρὰ ἀγγεῖα. Τὸ τοιχάριον ἐδράζεται εἰς τὸ βάθος τῶν 1.25-1.35 μ. καὶ φαίνεται ὅτι τὸ μέγιστον ὕψος του δὲν ὑπερέβαινε τὰ 0.60 μ.· διότι δὲν εὐρέθησαν λίθοι πλησίον του ἀποδεικνύοντες ὅτι τμήματά του ὑψηλότερα εἶχον ἀποσυντεθῇ. Δὲν παρουσιάζει συνδετικὴν ὕλην καὶ γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἦτο ἀπλούστατον τὴν κατασκευὴν διὰ ποταμίων μετρίου μεγέθους λίθων κατεσκευασμένον. Ἡ πιθανότης τὰ πρὸς τὰς ἄλλας πλευρὰς τμήματά του νὰ ἔχουν καταστραφῇ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶναι μεγάλη· διότι καὶ ὁ ἑκατοντούτης πατὴρ τῆς ιδιοκτησίας μὲ ἐπληροφόρησεν ὅτι ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἔχουν ἐξαχθῇ πολλοὶ λίθοι διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου τοῦ κτήματος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνός μας.

Ἐνταῦθα καὶ εἰς ἀπόστασιν 0.40 μ. δυτικῶς τοῦ τοιχαρίου καὶ εἰς βάθος 1.25 μ., εἰς τὸ βάθος δηλαδή εἰς τὸ ὅποιον καὶ ἐδράζεται τὸ τοιχάριον, εὐρέθη μέγα πῆλινον ἀνάγλυφον, ἀνάλογον τοῦ ὁποίου δὲν εἶχεν δώσει ἡ πρὸ τριετίας ἔρευνα. Πρόκειται περὶ ἀναγλύφου ὑπερβαίνοντος τὰ 0.45μ. ὕψος καὶ τὰ 0.40μ. πλάτος, φέροντος δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐνθρόνου θεοῦ στρεφομένου πρὸς τὸν θεατὴν, ἀκριβῶς ὡς γίνεται καὶ εἰς τὰ λίθινα ἀνάγλυφα τοῦ Μουσείου τῆς Σπάρτης, τὰ ὁποῖα, σημειωθῆτω, ἔχουν τὸ αὐτὸ περίπου μέγεθος. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἀτυχῶς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τεθραυσμένον εὐρέθη ἐλλιπές (πίν. 170β) ἀλλὰ τὰ κύρια στοιχεῖά του εὐτυχῶς διεσώθησαν. Ἀνήκει εἰς τοὺς ἀρχαῖους χρόνους καὶ θέτει ἐπὶ οὐσιαστικῆς βάσεως τὸ θέμα τῆς μορφῆς τῶν λιθίνων ἀναγλύφων τοῦ Μουσείου· διότι ἀποδεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ θεῶν καὶ οὐχὶ περὶ ἡρώων ἢ θεοποιηθέντων ἢ ἀφηρωισθέντων θνητῶν, ἐπιβεβαιώνει δὲ τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης τοῦ Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ἐκ τῶν ὑστέρων. Τὸ ἀνάγλυφον εὐρέθη μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Νότον καὶ τὴν φέρουσαν τὸ ἀνάγλυφον πλευρὰν πρὸς τὰ κάτω, τοῦτο δὲ συμφωνεῖ καὶ μὲ τὴν παρατήρησιν τῆς ἀναλόγου θέσεως καὶ τῶν μετ' ἀναγλύφων πηλίνων πινακίδων. Πλησίον τοῦ ἀναγλύφου εὐρέθησαν τρεῖς μικροὶ μολύβδινοι στέφανοι τοῦ τύπου τῶν στεφάνων τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος, τεμάχιον ἐλάσματος ἐπίσης μολυβδίνου καὶ τεμάχιον σιδηροῦ ἀντικειμένου πλήρως κατεστραμμένον. Εἰς τὸν περίεξ τοῦ ἀναγλύφου χώρον ἦλθον εἰς φῶς πλεόν τῶν δύο χιλιάδων βάσεων λακωνικῶν κυλίκων καὶ μέγας ἀριθμὸς λαβῶν. Φαίνεται δὲ τώρα σαφῶς ὅτι τὰ ἀντικείμενα ἔχουν ἐναποτεθῇ κατὰ μίαν ὀρισμένην τάξιν· διότι εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα ἐπικρατοῦν τὰ τεμάχια καὶ τὰ ὄστρακα τῶν κυλίκων, ἐνῶ εἰς τὸ δυτικὸν κυριαρχοῦν οἱ ἀρύβαλλοι καὶ εἰς τὸ νότιον τμήμα αἱ λάκαιναι, μὴ συγκρινόμεναι

εἰς ἀριθμὸν μὲ τὰ δύο πρῶτα εἶδη, καὶ εἰς τὸ βόρειον οἱ κύαθοι. Τὸ κέντρον τοῦ χώρου κατεῖχον αἱ πῆλιναι μετ' ἀναγλύφων πινακίδες καὶ τοῦτο παρατηρεῖται εἰς ὅλα τὰ βάθη τοῦ ἀποθέτου. Εἰς ἀπόστασιν 1.20 μ. βορειοδυτικῶς τοῦ τοιχαρίου ἤλθεν εἰς φῶς καὶ τὸ μόνον σημαντικὸν ἀρχιτεκτονικὸν τεμάχιον τὸ ὁποῖον ἀπέδωκεν ἡ ἀνασκαφή. Πρόκειται περὶ μεγάλου πηλίνου ἀκρωτηρίου ἐξαχθέντος εἰς τεμάχια ἀλλὰ σωζομένου σχεδὸν πλήρους (πίν. 171α) καὶ πλησίον αὐτοῦ ὀλίγα τεμάχια ἀκροκεράμων.

Μετὰ τοῦ ἀκρωτηρίου καὶ παρ' αὐτὸ εὐρέθῃ περιεργον σωληνοειδὲς πῆλινον ἀντικείμενον φέρον παράστασιν ἐξηπλωμένου Διονύσου καὶ παρ' αὐτὸν χορεύοντα σάτυρον, παράστασιν ἐπαναλαμβανομένην (πίν. 170γ). Μικρὸς σωρὸς λίθων, ἴσως τμημα κατεστραμμένου τοιχαρίου, εὐρέθῃ καὶ 3.80 μ. δυτικώτερον τοῦ πρώτου χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ εἴπωμέν τι περὶ τούτου. Πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου, εἰς ἀπόστασιν 0.15 μ., βάθος 1.15 μ., εὐρέθῃ καὶ στόμιον μεγάλου ἀγγείου, ὕδρίας ἢ λέβητος, φέροντος τέλος ἐπιγραφῆς ΝΟΝΙ, συμπληρουμένην ἀσφαλῶς (ΑΓΑΜΕΜ)ΝΟΝΙ. Εἰς τὸν γειτνιάζοντα τὸ εὕρημα τοῦτο χώρον εὐρέθῃ καὶ τεμάχιον μελαμβανοῦς ἀγγείου, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει πάλιν τέλος ἐπιγραφῆς ΝΑΡΑ, ἀσφαλῶς (ΑΛΕΞΑ)ΝΑΡΑ ἢ (ΚΑΣΑ)ΝΑΡΑ (πίν. 171β). Διὰ τῶν δύο αὐτῶν ὁστράκων πιστοῦται καὶ ἐπιγραφικῶς ἡ σχέσις τοῦ ἀποθέτου μὲ τὸ περίφημον ἱερὸν τῶν Ἀμυκλῶν. Ἐκτὸς τῶν ἄνω ἐπιγραφῶν ἔχομεν ἀκόμη καὶ τμημάτα ἄλλων ἀπὸ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἀποθέτου μὲ τὰ ἐξῆς σωζόμενα λείψανα α) Α Γ (πίν. 171γ) β) Ν Ο Υ) Α Γ Ε Μ καὶ δ) Α Λ Ε Χ (πίν. 171β), ἐκτὸς ἄλλων τεμαχίων. Μιὰ σειρὰ βάσεων κυλίκων δίδει εἰς τὸ κέντρον πάλιν τὴν παράστασιν μορφῆς ἀνδρικής ἐνθρόνου κρατούσης ἐνίοτε κἀνθαρον, ὡς καὶ εἰς τὰς πινακίδας, ἐνῶ ἐπὶ πολλῶν ὁστράκων ἔχομεν παραστάσεις ὄψεων καὶ τοῦ κανθάρου. Ἡ εὕρισκομένη μάλιστα ἐπὶ ὁστράκου μεγάλου ἀγγείου, ἴσως κρατῆρος, ἐπιγραφὴ ἢ μᾶλλον τὰ γράμματα ΝΟ ἦτο ἐντοιχισμένη ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοιχαρίου. Εἰς ἄλλην θέσιν ἐκτὸς τῶν συνήθων ὁστράκων διαφόρων ἀγγείων εὐρέθῃ καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς κεράμων φέροντων μελανὴν γάνωσιν ἐσωτερικῶς καὶ ἐνίοτε ἐρυθρὰν ἐξωτερικῶς. Οὗτοι ὅμως δὲν φέρουν τὰς σφραγιδας, τὰς ὁποίας φέρουν οἱ εὕρισκόμενοι εἰς τὰ σπαρτιατικὰ ἱερά. Εἰς ὀλίγους ἐξ αὐτῶν ἔχομεν ἐπιγραφὰς ἀναφερομένας μᾶλλον εἰς τοὺς ἀναθέτας, ὡς δεικνύει ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιγραφῆς ΤΙΜΑΝ (ΤΙΜΑΝΘΗΣ). Χιλιάδας ὁστράκων καὶ ἀκόμη ἑκατοντάδας ἐκ τῶν γνωστῶν μικροσκοπικῶν ἀγγείων καὶ πινακίδων ἔδωκεν ἡ ἀνασκαφή χωρὶς νὰ δίδῃ νέους τύπους παραστάσεων. Μόνον εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τοῦ ἀποθέτου ὑπάρχει εἰς βάθος 1.20 μ. καὶ δεύτερον, καλύτερον σωζόμενον, μέγα πῆλινον ἀνάγλυφον εἰκονίζον καθήμενον ἐπὶ θρόνου καὶ κρατοῦντα καρπὸν, πιθανώτατα ρόαν (ρόδι) τὸν μέγαν Θεόν. Ἔχει καὶ τοῦτο, ἂν καὶ ἐλλιπὲς εἰς τὸ κάτω μέρος ὕψ. 0.40 μ. καὶ εἰς τὰ πλάγια, ὅπου ἐπίσης ἐλλείπει, 0.27 μ. (πίν. 170α).

Ἡ ἀνασκαφή τοῦ ἀποθέτου οὐσιαστικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἔληξε περισυλλεγέντων ἀρκετῶν καλῶν ὀστράκων κυλίκων ὡς καὶ ἑκατοντάδων βάσεων, πλεόν τῶν χιλίων ἄλλων μικρῶν ἀγγείων καὶ ἑκατοντάδων πινακίδων μετ' ἀναγλύφων τῶν γνωστῶν ἐκ τῆς προηγουμένης ἀνασκαφῆς τύπων. Ὁ ὅλος χώρος τῆς ἀνασκαφῆς ἐκαλύφθη ἐκ νέου διὰ τῶν χωμάτων του, ἐνῶ τὰ ἄνευ σημασίας ὀστρακα, χιλιάδες βάσεων κυλίκων, κέραμοι καὶ πλίνθοι ἐτάφησαν εἰς ἀπόστασιν τινα ἀπὸ τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς καὶ πλησίον τοῦ περιβόλου τοῦ κτήματος Ἀντωνάκου. Ἐρευνητικαὶ τινες τομαὶ ἐνηργήθησαν καὶ εἰς τὸν πέριξ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς χώρον ἄνευ ἀποτελέσματος καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἡ ἔρευνα πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ διὰ τὴν πιθανότητα εὐρέσεως λειψάνων τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῆς Ἀλεξάνδρας.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ

α. Πήλινον ανάγλυφον εικονίζον
καθήμενον θεόν.

β. Πήλινον ανάγλυφον ἐνθρόνου θεοῦ
ἐξ Ἀμυκλῶν.

γ. Πήλινον ἀντικείμενον μετὰ παράστασιν
Διονύσου καὶ Σατύρου.

α. Πήλινον ἡμικυκλικὸν ἀκρωτήριον.

β. Τεμάχιον πήλινου ἐπιγεγραμμένου ἀγγείου.

γ. Θραῦσμα πήλινου ἐπιγεγραμμένου ἀγγείου.